

Павленко В.В. Програми розвитку креативності в педагогічному процесі Польщі / В.В. Павленко // Актуальні питання мистецької педагогіки : зб. наук. праць / гол. ред. І.М. Шоробура. – Хмельницький : ТОВ Поліграфіст, 2016. – Вип.5. – 130 с. – С.82–87.

УДК 371.214(438)

В.В. Павленко

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

pavlenko-vita@meta.ua

ORCID: 0000-0001-8528-4054

Програми розвитку креативності в педагогічному процесі Польщі

У статті проаналізовано програми розвитку креативності, а саме: система В. Моляко – КАРУС (Комбінування – Аналогізування – Реконструювання – Універсальний підхід – Ситуативна поведінка); програма О. Яковлевої, що побудована на принципі трансформації когнітивного змісту в емоційний; А. Сологуб – займається проблемою креативної освіти (створення креативного середовища для розвитку компонентів креативності); закон ЕРС Я. Пономарьова – етапи, рівні, ступені. Проаналізовано поняття "креативність". Висвітлюється також програма "Розвиток креативного мислення" середньої школи № 2 та державної школи № 10 в м. Ополе, розроблена для обдарованих учнів психологом Йоанною Мерес-Соблік (Joanna Meres-Soblik). Метою програми є розвиток креативного мислення, стимулювання і розвиток естетичного відчуття дитини, її індивідуальності, що дозволяє отримати задоволення від створення нового продукту, насолоду від досягнутого результату, мотивацію до саморозвитку. Представлені методи навчання зазначені в польських програмах, спрямовані на розвиток креативної уяви, креативної грамотності, креативного мислення,

стимулюють уяву, змушуючи мислити, розвивають креативність під час виконання поставлених завдань і проблем.

***Ключові слова:** креативність, розвиток креативності, розвиток креативного потенціалу, програма розвитку креативності, креативне мислення, креативна уява, креативна грамотність.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта повинна готувати людей до використання досягнень цивілізації. Креативність людини є основним рушієм прогресу, розвиток якого залежить від збільшення кількості інтелектуально освічених людей. Щоб освіта відповідала вимогам пріоритету гуманістичних цінностей, недостатньо самого реформування її структур. Вирішальним критерієм відбору змісту та методів виховної діяльності повинна стати турбота про людину, її індивідуальний розвиток, розвиток компонентів креативності.

Розвиток креативності школярів у педагогічному процесі представлений двома рівнями:

а) програмно-змістовним, що включає завдання на розвиток дивергентного мислення; комбінаторні завдання; креативні роботи; завдання на розвиток вербальної креативності; облік особистісних пізнавальних інтересів школяра;

б) діяльнісно-операційним, що об'єднує різні форми навчання; педагогічна допомога і підтримка; особистісний підхід; створення креативного середовища; використання сучасних технологій і методик; упровадження суб'єкт-суб'єктних відносин у навчально-виховну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомі різні підходи до побудови програм, що розвивають креативність. Більшість цих програм націлені на розвиток тих чи інших компонентів креативності (Е. де Боно, М. Вертгаймер, В. Моляко, А. Пономарьов, А. Сологуб, Е. Торренс, О. Яковлева та ін.), а саме:

✓ експерименти М. Вертгаймера присвячені розвитку продуктивного мислення школярів, креативність яких розвивається в процесі виконання складних завдань;

✓ програми розвитку креативного мислення, розроблені майже водночас американськими дослідниками Е. Торренсом і Е. де Боно.

Мета статті – проаналізувати програми розвитку креативності в педагогічному процесі Польщі з метою використання в педагогічному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Відомий український психолог В. Моляко вважає, що в питанні про розвиток креативності не йдеться про *алгоритми*, якісь стандартні прийоми, способи й методи, а, в першу чергу, потрібно формувати стратегію. Під стратегією він розуміє системне утворення, у яке входять установки на виконання певним чином спрямованого пошуку та уміння розв'язувати конкретні завдання (тактики)[1, с. 35].

В. Моляко пропонує створену ним систему, яка водночас має діагностичну й тренувальну спрямованість – КАРУС (аббревіатура від слів Комбінування – Аналогізування – Реконструювання – Універсальний підхід – Ситуативна поведінка – спроби розв'язувати завдання як заманеться).

В Україні є розроблені програми, спрямовані на розвиток особистісних компонентів креативності. Найбільш відомою є програма О. Яковлевої, що побудована на принципі трансформації когнітивного змісту в емоційний із дотриманням умов безоцінного прийняття.

Згідно з цією програмою, основна робота здійснюється з емоційними станами та реакціями особистості, що виникають у відповідь на спеціально запропоноване завдання. Відповідний зміст автор поділяє на чотири блоки:

1. "Я – Я" (Я в спілкуванні з самим собою).
2. "Я – інший" (Я в спілкуванні з іншими).
3. "Я – суспільство" (як Я спілкуюсь із суспільними інститутами).
4. "Я – світ" (як Я досліджую світ).

Кожен із блоків містить ланцюг ситуацій, що розкривають його зміст. Основне завдання ведучого – перевести зміст ситуації в емоційний план, тобто

виявити емоційне відношення особистості до проблем, які з'являються перед нею, прийняти та підтримати емоційні реакції, що виникають [4, с. 27].

Доволі цікавою є технологія навчання, запропонована А. Сологубом. На думку автора, креативна освіта передбачає творчість учнів завдяки залученню їх до активного дослідження і формування креативного стилю діяльності, здобуття креативної грамотності та вияву креативних властивостей особистості. Це стає можливим завдяки використанню змісту освіти як матеріалу для дослідження та узгодження організації процесу навчання учнів із процесом наукового дослідження. Учитель спонукає школярів до максимальної пізнавальної активності. Він створює креативне середовище засобами співпраці з учнями. Серед різноманітних методів, що використовуються в процесі креативного навчання, головне місце займають дослідницькі та частково-пошукові. Головна відмінність між *креативним* і *розвивальним навчанням*, на думку А. Сологуба, полягає в тому, що креативне навчання сприяє розвитку як інтелекту, так і креативності особистості, а розвивальне – лише інтелекту [3, с. 5].

Застосовуючи системний підхід до вивчення креативності, Я. Пономарьов сформулював важливий принцип розвитку креативності – закон ЕРС (етапи, рівні, ступені). У розвиненому психологічному механізмі поведінки етапи розвитку, трансформуючись, перетворюються на структурні рівні його організації і виступають як функціональні ступені виконання креативних завдань. Системний чинник – здатність діяти в розумі, що визначається високим рівнем розвитку внутрішнього плану дій. Основна особливість центральної ланки психологічного механізму креативності – єдність інтуїтивного і логічного. Функція інтуїтивного (несвідомого) – створення нового, функція логічного (раціонального, рефлексивного) – його виявлення.

Із здібністю до креативності, на думку Я. Пономарьова, пов'язані дві особистісні якості – інтенсивність пошукової мотивації і чутливість до "побічних" продуктів діяльності. Суть креативності є інтелектуальною активністю і

чутливістю (сензитивність) до побічних продуктів своєї діяльності. Креативна людина бачить *побічні результати*, які є творінням нового, а некреативна бачить лише *доцільні результати*, проходячи повз нове.

Таким чином, теорія Я. Пономарьова дозволяє виокремити важливі якості, які сприяють процесу творчості, а значить, і розвитку креативності людини [2].

У Польщі проблему креативності вивчає польське товариство з розвитку креативності (Polskiego Stowarzyszenia Kreatywnosci). Існує близько 250 програм для підтримки розвитку креативності, а саме: Siedmiu Centralnych Talentu i Karieru PSK na Mazowszu та ін. [8, с. 11]

Проблему розвитку креативності досліджують польські вчені: К.Ж. Szmidt – завідувач кафедри креативності в Університеті м. Лодзь, М. Karwowski – завідувач Відділу Психопедагогіки креативності Варшавської Академії спеціальної педагогіки ім. М. Гжегожевського.

К.Ж. Szmidt вважає, що креативність – це здатність людини створювати нові, корисні продукти; корисні, значить більш цінні в певному значенні (естетичному, практичному, науковому) порівняно з тим, що було до цього часу. Визначною рисою креативності, окрім новизни, є цінність: креативна особа у цьому розумінні – це хтось, хто здатний генерувати ідеї, які роблять нас кращими, справжніми [9].

Шкільна система повинна створити якомога більше програм для розвитку талановитих і творчих людей. На сьогодні мало виявлення таланту дитини, необхідно не лише навчати, але й розвивати здібності й таланти дітей. Ситуації, з якими сьогодні зустрічається, і буде в майбутньому зустрічатися людина у своїй роботі, стають все більш складними і вимагають творчого підходу [6].

Обдаровані польські діти, відповідно до Закону про освіту, повинні отримувати користь від навчальної діяльності, здійснюваної за принципом індивідуалізації. Програми навчально-виховної діяльності повинні бути пристосовані до їхніх потреб, інтересів і можливостей. Для визначення обсягу

навчальної програми потрібно виявити і з'ясувати психологічний діагноз дитини, її емоційний стан, мотивацію, інтереси, міжособистісні навички [6].

Гнучкість у проведенні занять з уважним спостереженням за учнями, партнерами діалогу у вихованні, без детального розрахунку часу занять, можливість зосередитися більше на процесі створення, ніж на кінцевому результаті. Інтелектуальні потреби та особливі риси характеру здібного учня у певних ситуаціях можуть сприяти успішній суспільній, емоційній діяльності, але можуть також і перешкоджати їй. Тому надзвичайно важливою є психолого-педагогічна допомога здібним учням.

Одним із найважливіших завдань є повага до їхніх потреб, що постають із конкретних емоційних та інтелектуальних можливостей.

Психолого педагогічна допомога є необхідною для забезпечення здібній і талановитій молоді широке використання інтелектуальних і творчих можливостей [6].

Розглянемо програму "Розвиток креативного мислення" середньої школи № 2 та державної школи № 10 в м. Ополе, розроблена психологом Йоанною Мерес-Соблік (Joanna Meres-Soblik). Програма розроблена для обдарованих учнів.

Основна мета – розвиток креативного мислення, стимулювання і розвиток естетичного почуття дитини, її індивідуальності, що дозволяє отримати задоволення від створення нового продукту, насолоду від досягнутого результату, мотивацію до саморозвитку.

Конкретні цілі: розвиток здатності розуміти проблеми і планувати свої власні заходи; розвиток здатності розпізнавати власні почуття й емоції і виражати свої погляди та інтереси.

Завдання:

✓ зміцнення почуття безпеки як основної умови в процесі креативного розвитку;

✓ розвиток і зміцнення навичок креативного мислення (інноваційні ідеї, почуття радості, поліпшення гнучкості та оригінальності мислення, розвиток дивергентного мислення);

✓ креативне вирішення проблем (зламатися стереотипи в мисленні, подолати перешкоди для розвитку креативності);

✓ розвиток креативної уяви;

✓ підвищення ефективності групового спілкування, співпраці з групою;

✓ розвиток здатності долати стрес.

Форми роботи (групова, індивідуальна):

1. Регулярне відвідування занять.

2. Активне і творче залучення до діяльності.

3. Організація виставок.

4. Презентація виробів батьків і шкільної спільноти.

5. Організація ярмарків для збору коштів для подальших креативних заходів.

Йоанна Мерес-Соблік у програмі "Розвиток креативного мислення" зазначає, що для розвитку креативності слід використовувати креативні методи навчання, і креативним повинен бути вчитель.

Креативний учитель: стимулює пізнавальну цікавість, стимулює до пошуку, мотивує; створює дослідницьке співтовариство зі своїми учнями; учитель бере участь у діалозі; вчить бачити стратегії, необхідні для вирішення проблем на креативному шляху; допомагає виявити таланти.

Учитель – креативний аніматор інтелектуальної особистості учня. Для виконання цих складних завдань учитель повинен познайомитися з учнями, їхніми здібностями, зі стилем навчання, повинен спробувати зрозуміти спосіб мислення учнів, не заперечувати їм. "Учитель запитав клас про кольори яблук. Більшість дітей відповіли, що яблука червоні, деякі, що зелений. На відміну від цього, один із учнів підняв руку, сказавши, що яблука білі. Учитель терпляче пояснив, що яблука можуть бути червоного або зеленого кольору, іноді жовтого, але,

безумовно, не білого. Однак дитини заперечила відповідь учителя і сказала: "А всередині ...?"

Цей приклад демонструє, що варто заглиблюватися в природу проблеми, підходити до проблеми креативно. Так само, як вчителі, які мають різні стилі роботи, так і учні мають різні стилі навчання. Найвідоміша класифікація стилів навчання (Девід Колб):

- ✓ аналітик – навчається через почуття і переживання;
- ✓ теоретик – навчається дивитися і слухати;
- ✓ прагматик – він любить вирішувати проблеми;
- ✓ активіст – він постійно дізнається щось нове.

У свою чергу, Говард Гарднер вирізняє 8 типів інтелекту:

1) Лінгвістичний інтелект: книжковий хробак, оповідач, оратор, жартівник, любитель рідкостей, драматург.

2) Логіко-математичний інтелект: програміст, «живий калькулятор», математик, учений, логік, раціоналіст.

3) Просторовий інтелект: винахідник, художник, рисувальник, фотограф, механік, конструктор, далекоглядний.

4) Кінестетичний інтелект: спортсмен, танцюрист, актор.

5) Музичний інтелект: співачка, автор пісень, репер, «жива музична колекція».

6) Міжособистісний інтелект: природжений лідер, парламентар, маніпулятор.

7) Внутріособистісний інтелект: підприємець, самотній парус, вільний дух, з багатою фантазією, мислитель.

8) Інтелект-природа: любить природу і домашніх тварин.

Вивчення особистості учня є дуже важливим для вчителів, бо це гарантує, що він може планувати цікаві уроки, вибрати відповідні методи навчання і методи, якісприятимуть розвитку креативності. Це дуже складне завдання і вимагає

копіткої роботи. Учителі повинні дати можливість учням навчатися у класах креативного розвитку, дати все, що вони могли б знайти, що їх зацікавить. Надзвичайно важливим завданням є різноманітні домашні завдання, які, з одного боку, посилаються на повідомлення, задані на уроках, а з іншого боку реалізуються для розвитку креативності

Програма розвитку здібностей важливу роль надає вчителю. Учитель стимулює учнів до виконання завдань, спрямованих на розвиток їх інтелектуального потенціалу. Емоційне і творче у вчителя повинно поєднуватися, учитель повинен мати великий обсяг знань зі свого предмета, але найперше – бути лідером для своїх учнів. Учитель повинен бути лідером: 1) демократичним, 2) неавторитарним 3) з акторськими здібностями (перетворювальним), 4) харизматичним, 5) емоційним, 6) толерантним, 7) із гнучким і пластичним мисленням [7].

Щодо застосування методів роботи, то слід використовувати різні види робіт, які стимулюють розвиток креативності учня. Щодо вивчення мови в Польщі відповідно до рекомендації Ради Європи, беруться до уваги індивідуальні переваги та здібності учнів.

Методи навчання (зазначені в польських програмах, а також в інших європейських країнах) – активні методи навчання, спрямовані на розвиток креативної уяви, креативної грамотності, креативного мислення. Ці методи повинні стимулювати уяву, змушуючи мислити, розвивати креативність під час виконання поставлених завдань і проблем.

У загальноосвітніх школах Польщі використовують такі методи: вгадати значення слів з контексту; сформулювати окремі правила граматики; діалоги; інтерв'ю; рольова гра; робота в парах з питань, пов'язаних з текстом; виконання вправ за допомогою пісні та відео; методика драми; міждисциплінарний і мовний проект.

З метою реалізації комунікативного підходу та розвитку креативного мислення, доцільно використовувати активні методи, які:

- ✓ підвищують ефективність викладання та навчання,
- ✓ мотивують учнів до дії;
- ✓ дають можливість розвивати креативне мислення, креативність і розуміння власного "Я";
- ✓ інтегрують знання з різних предметів,
- ✓ формують навички співпраці та спілкування в групі;
- ✓ дають можливість організувати власну роботу та інших.

Серед найбільш важливих методів:

- ✓ ситуативний метод (**metoda sytuacyjna**);
- ✓ метод "дерева рішень" (**metoda drzewka decyzyjnego**);
- ✓ дидактичні ігри (**metoda gier dydaktycznych**);
- ✓ метод обговорення, пов'язаний з лекцією, мозковий штурм, панель, метаплан, картографічний метод, "круглий стіл" (**metoda dyskusji związane z wykładem, wielokrotna, burza mózgów, panelowa, metaplan, mapowanie pojęć, okrągłego stołu**);
- ✓ метод – метаплану (**metoda meta planu**);
- ✓ метод інформаційного вікна (**metoda okienka informacyjnego**);
- ✓ метод проєктів (**metoda projektu**) [5].

Висновок. Креативні вчителі повинні проводити такі уроки, щоб вони були цікавими, захоплюючими і вчили мислити креативно. Креативність – це здатність виявляти й вирішувати проблеми. Ця риса є необхідною характеристикою на сучасному ринку праці. Тому школа повинна не лише передавати інформацію, а навчити її аналізувати, оцінювати і ставити питання.

Список використаних джерел та літератури

1. Моляко В.О. Чи можна навчити творчості / В.О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – №2. – С. 35.
2. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М. : Наука, 1976. – 303 с.
3. Сологуб А. Технологія креативного навчання / А. Сологуб // Управління освітою. – 2006. – 11 (131) червень. – С. 4–5.
4. Яковлева Е.Л. Развитие творческого потенциала школьников / Е.Л. Яковлева // Вопросы психологии. – 1996. – №3. – С. 28–37.
5. Dobrołowicz W. Psychodydaktyka kreatywności / W. Dobrołowicz. – Warszawa: WSPS, 1995. – 155 s.
6. Hłobił A. Działalność szkoły w wspomaganiu rozwoju ucznia zdolnego / Agnieszka Hłobił. – Kraków : Impuls, 2010 – 168 s.
7. Karwowski M. Konstelacje zdolności : typy inteligencji a kreatywność / Maciej Karwowski. – Kraków Wydaw. Impuls, 2005 – 286 s.
8. Przybylska A. Nauczyciel – siewca, żniwiarz a może kreator uczniowskich pasji – o dylematach twórczego nauczyciela / Anna Przybylska // IX sesja metodyczna «Kreatywność nauczyciela – inspiracją rozwoju pasji i talentu ucznia», 15 lutego 2012 r. Gdansk. – S. 7–15.
9. Szmidt K. Pedagogika twórczości / Krzysztof Szmidt. – Gdańsk: Pedagogika GWP, 2007. – 423 s.

REFERENCES (TRANSLATED&TRANSLITERATED)

1. Moliako V.O. Chy mozhna navchyty tvorchosti / V.O. Moliako // Obdarovana dytyna. – 1998. – № 2. – S. 35.
2. Ponomarev Ya.A. Psihologiya tvorchestva / Ya.A. Ponomarev. – M. : Nauka, 1976. – 303 s.
3. Solohub A. Tekhnolohiia kreatyvnoho navchannia / A. Solohub // Upravlinnia osvitoiu. – 2006. – 11 (131) cherven'. – S. 4–5.

4. Yakovleva E.L. Razvitie tvorcheskogo potentsiala shkolnikov / E.L. Yakovleva // Voprosy psihologii. – 1996. – №3. – S. 28–37.
5. Dobrołowicz W. Psychodydaktyka kreatywności / W. Dobrołowicz. – Warszawa: WSPS, 1995. – 155 s.
6. Hłobił A. Działalność szkoły w wspomaganiu rozwoju ucznia zdolnego / Agnieszka Hłobił. – Kraków : Impuls, 2010 – 168 s.
7. Karwowski M. Konstelacje zdolności : typy inteligencji a kreatywność / Maciej Karwowski. – Kraków Wydaw. Impuls, 2005 – 286 s.
8. Przybylska A. Nauczyciel – siewca, żniwiarz a może kreator uczniowskich pasji – o dylematach twórczego nauczyciela / Anna Przybylska // IX sesja metodyczna «Kreatywność nauczyciela – inspiracją rozwoju pasji i talentu ucznia», 15 lutego 2012 r. Gdansk. – S. 7–15.
9. Szmidt K. Pedagogika twórczości / Krzysztof Szmidt. – Gdańsk : Pedagogika GWP, 2007. – 423 s.

Павленко В.В. Программы развития креативности в педагогическом процессе Польши

В статье проанализированы программы развития креативности, а именно: система В. Моляко – КАРУС (Комбинирование – Аналогизирование – Реконструирование – Универсальный подход – Ситуативное поведение); программа О. Яковлевой, которая построена на принципе трансформации когнитивного содержания в эмоциональное; А. Сологуб – занимается проблемой креативного образования (создание креативной среды для развития компонентов креативности); закон ЭУС Я. Пономарева – этапы, уровни, степени. Проанализировано понятие "креативность".

Освещается также программа "Развитие креативного мышления" средней школы № 2 и государственной школы № 10 в г. Ополе, разработанная для одаренных учеников психологом Йоанною Мерес-Соблік (Joanna Meres-Soblik). Целью программы является развитие креативного мышления, стимулирование и

развитие эстетического ощущения ребенка, его индивидуальности, что позволяет получить удовольствие от создания нового продукта, наслаждение от достигнутого результата, мотивацию к саморазвитию.

Представленные методы обучения отмечены в польских программах, направленные на развитие креативного воображения, креативной грамотности, креативного мышления, стимулируют воображение, вынуждая мыслить, развивают креативность во время выполнения поставленных заданий и проблем.

Ключевые слова: креативность, развитие креативности, развитие креативного потенциала, программа развития креативности, креативное мышление, креативное воображение, креативная грамотность.

V.V. Pavlenko Creativity Development Programs in the Educational Process in Poland

Some creativity development programs are analyzed in the article. The emphasis is laid on the following: V. Molyako's system CARUS (Combination – Analogy – Reconstruction – Universal approach - Situational behavior); O. Yakovlyeva's program based on the principle of transforming cognitive content into emotional; A. Solohub's idea of designing creative environment for the development of creativity components in terms of creativity education; Ya. Ponomaryov's SLD law – stages, levels, degrees. The concept “creativity” is analyzed. The content of “Creative Thinking Development” program elaborated for secondary school gifted students by a psychologist Joanna Meres-Soblik is described. The aim of the program implemented in schools #2 and #10 in Opole (Poland) is to develop creative thinking, promote and develop learners' aesthetic senses, their individuality in order to enjoy the process of creation and its products. The methods specified in the Polish curricula address creative imagination development, creative literacy and creative thinking.

Key words: *creativity, development of creativity, development of creative potential, creativity development programs, creative thinking, creative imagination, creative literacy.*